

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ З ВРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ

М. Смолярчук, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/architecture2018.19.208>

Постановка проблеми. У результаті реформування земельних відносин в Україні відбулися зміни в розвитку землекористування: закладений фундамент для здійснення економічного обороту земельних ділянок, створені правові й економічні засади для функціонування агроформувань ринкового типу. Проте своєї фундаментальної мети земельно-ринкові перетворення не досягли, оскільки не було забезпечено раціонального, ефективного та екологобезпечного використання земельних ресурсів та їх охорони, зокрема. Більше того, ці перетворення не тільки не покращили, а деякою мірою навіть ускладнили екологічний стан території.

Нині виникла необхідність поглибленого вивчення проблеми екологічних і економічних аспектів ефективності використання, відтворення й охорони земельних ресурсів. Це пов'язано з тим, що земельні ресурси – один із найважливіших компонентів природного середовища, вони використовуються для виробництва матеріальних благ.

Проблема загострення екологічної ситуації вимагає втілення в систему управління земельними ресурсами нових принципів, важлива роль при цьому належить принципам, які враховують насамперед екологічні параметри землекористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження показують, що проблема раціонального та екологобезпечного використання земель є складовою екологізації процесу аграрного землекористування під час переходу до ринкової економіки. Питанням удосконалення землекористування з врахуванням екологічних параметрів присвячені праці таких вітчизняних дослідників, як Д. І. Бабміндра, І. К. Бистряков, Д. С. Добряк, А. Г. Мартин, Л. Я. Розумний, А. Я. Сохнич, А. М. Третяк, М. А. Хвесик та ін.

Цими науковцями доведено, що раціональне використання земель повинно орієнтуватись на підвищення родючості ґрунтів, збереження екологічної рівноваги в природі, забезпечуючи при цьому високу ефективність виробничої діяльності, та передбачати системне врахування корисних

властивостей землі та особливостей ландшафту [2; 5].

Постановка завдання. Досягти успіху при забезпеченні екологічних параметрів землекористування можна лише за умови, якщо будуть чітко визначені цілі, до яких повинні прагнути люди. Під ціллю розуміють конкретний кінцевий стан або бажаний результат, якого намагаються досягти люди в результаті своєї діяльності.

Важливим завданням землекористування за дотримання екологічних параметрів є збереження навколишнього середовища в стані, що не перевищує гранично допустимих рівнів екологічних порушень. Його досягнення передбачає розширене відтворення родючості ґрунту, захист земель від ерозії, підтримання бездефіцитного балансу гумусу, поживних речовин, усіх параметрів ґрунту, які забезпечують підвищення його родючості, забезпечення оптимального рівня розораності земель; застосування екологічно безпечних технологій вирощування сільськогосподарських культур тощо [1; 3; 7].

Виклад основного матеріалу. Екологізація землекористування в сільському господарстві також повинна проходити з врахуванням трансформаційних процесів, що відбулися протягом останніх років у законодавстві, державному регулюванні земельних відносин, структурі та якості земель, технологіях вирощування культур, та пріоритетів землевласників і землекористувачів.

Беручи до уваги стан використання земельних ресурсів, недоліки в проведенні землеустрою, які виникли внаслідок земельної реформи, слід дещо змінити підходи до використання і охорони земель і формувати ефективний механізм сталого розвитку землекористування.

У теорії сталого розвитку виділяють оптимальне співвідношення між розміром економічних збитків за екологічно непридатні території і розміром витрат на виконання екологічних умов (див. рис.). Коли рівень екологічного порушення земель перевищить точку М, граничні витрати від кожної додаткової одиниці порушення стануть більшими,

ніж витрати на його попередження. Беручи до уваги суттєве погіршення екологічного та агрохімічного стану ґрунтів через виснажливе їх використання з порушення основних правил землеробства, Україна наближається до критичної точки М [6].

Екологічна незбалансованість земельного фонду знижує ефективність використання та охорони земель загалом, погіршуючи при цьому здатність ґрунтового покриву до самовідновлення та саморегуляції.

Лише за останні 15 – 20 років площа кислих ґрунтів збільшилася на 2,4 млн га, водної й вітрової ерозії зазнало 35,2 % площі сільськогосподарських угідь, вміст гумусу знизився у середньому на 20 %, а щорічні його сумарні втрати становлять 32 – 33 млн. А приріст цінних високопродуктивних сільськогосподарських угідь

практично припинився ще в 90-х роках минулого століття [1].

Якісні показники сільськогосподарських угідь Львівської області мають тенденцію до погіршення. Це стосується передусім таких показників якості, як гранулометричний склад, кислотність, еродованість ґрунту тощо (табл. 1).

Перехід до методів управління соціально-економічним розвитком країни і зумовлює формування принципово нових підходів до політики в галузі земельних відносин. Ефективне державне управління земельними ресурсами, таким чином, стає ключовим компонентом екологізації землекористування, її інституційним каркасом [4 – 6]. Воно вимагає широкої інформації про об'єкт управління, що дає змогу позитивно впливати на процеси, які відбуваються в ньому.

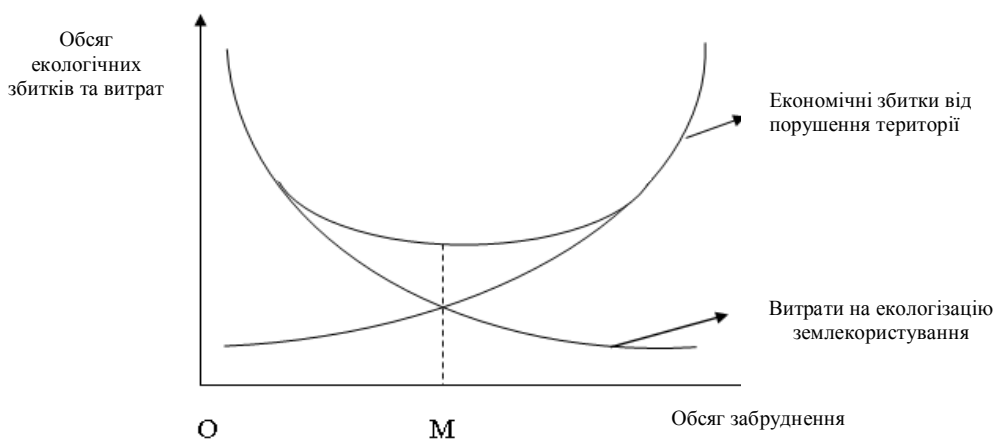

Рис. Визначення оптимального рівня землекористування з врахуванням екологічних параметрів.

Таблиця 1

Якісні характеристики ґрунтів

Показник якості с.-г. угідь	Ступінь якості показника	1995 р., тис. га	2016 р., тис. га	Різниця ±
Гранулометричний склад ґрунту	глинистий і важкосуглинковий	32,1	36,6	+4,5
	середньо- і легкосуглинковий	803,6	790,6	-13,0
	піщаний	161,6	159,9	-1,7
		81,5	80,5	-1,0
Кислотність	Усього	570,2	561,1	-9,1
	близький до нейтрального	167,5	183,2	+15,7
	слабокислий	160,9	149,1	-11,8
	середньокислий	138,4	112,8	-25,6
Перезволоженість	сильнокислий	105,4	116,0	+10,6
	Всього	603,7	395,4	-208,3
	заплавний	45,7	22,6	-23,1
Змитість	позазаплавний	558,0	372,8	-185,2
	Всього	231,8	239,7	+7,9
	слабозмитий	146,0	146,5	+0,5
	середньозмитий	68,4	72,7	+4,3
	сильнозмитий	17,4	18,7	+1,3

Інформація про розвиток ерозії на території Львівської області

Рік	Кількість ділянок розвитку яружної ерозії, шт.	Виявлених за звітний період, шт.	Кількість ділянок розвитку бокової ерозії, шт.	Виявлених у 2016 р., шт.	Площа яружних ерозійних форм, км ²	Виявлених у 2016 р., шт.	Приріст активної частини за звітний період, пог. м	Площа річкових ерозійних форм, км ²	Приріст активної частини за звітний період, пог. м	К-сть ерозійних форм на забудованій території, шт.	Приріст активної частини за звітний період, пог. м	Кількість об'єктів економіки в зоні розвитку ерозії, шт.
2016	920	-	221	1	920	-	-	20м ²	1	59	1	74
2017	>1000		59	4					150		150	74

Система заходів врахування екологічних параметрів землекористування в кожному регіоні (районі) має свою специфіку, яка залежить як від природних і економічних чинників, так і комплексного розвитку регіону.

Перш ніж приступити до розробки пропозицій наукової організації землекористування, потрібно дати оцінку сучасного стану використання земельних ресурсів на регіональному рівні. У зв'язку з цим варто зазначити, що порушення екологічно допустимих співвідношень площ ріллі, природних кормових, водно-болотних і лісових угідь негативно позначилося на стійкості розвитку агроландшафту Львівської області. За роки земельної реформи структура земель в області суттєво змінилася: зменшилася площа ріллі на 5,3 %, водночас площа перелогів збільшилася на 0,1 %, сіножатей і пасовищ – на 4,8 % (станом на 1.01. 2017 р.).

Важливим є не тільки використання земель, а й їх охорона та відтворення. Внаслідок інтенсивного характеру землекористування і високих показників антропогенного навантаження на сільськогосподарські угіддя ґрунти активно деградували.

Незважаючи на потужний потенціал земельних ресурсів у регіоні, щорічно погіршується їх екологічний стан. Переглянемо ситуацію (див. табл. 1, 2).

У Львівській області, за даними земельного кадастру, водній ерозії піддано близько 23,7 % сільськогосподарських угідь, що становить 300,6 тис. га, у тому числі 238, тис. га орних земель, з них слабозмитих – 137,7 тис. га, середньозмитих – 77,9 тис. га, сильнозмитих – 23,4 тис. га (станом на 1.01. 2016 р.).

Унаслідок цього сільське господарство за рахунок недобору врожаю втрачає в перерахунку на зерно 8 – 9 млн т щорічно.

Екологічний стан земель не менш кризовий, ніж економічний. Тому сутність раціонального землекористування розкривається сьогодні через економічний та екологічний підходи. З економічного погляду раціональне використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення полягає в одержанні сталих високих урожаїв вирощуваних культур за умов зменшення витрат на одиницю продукції, збереження родючості земель як найважливішого аграрного виробничого ресурсу. Екологічний підхід – передбачає охорону й захист ґрунтів як головної складової природи, відновлення корисних властивостей ґрунтового покриву.

Сьогодні відбувається серйозне переосмислення економічних та екологічних пріоритетів, і в цьому сенсі перевагу надають передусім екології. Тобто захист земель, їх відтворення повинні передувати виробництву.

У період економічних трансформацій надзвичайно важлива екологічна їх спрямованість [2; 3].

На наш погляд, цього можна досягти оптимізацією землекористування. Адже в основі оптимізації лежить формування системи раціонального використання, відтворення та охорони земельних ресурсів, зведення до мінімуму антропогенних наслідків деградації земельних ресурсів і завершення реформування земельних відносин, що є значним резервом поліпшення останніх і поліпшення агроекологічного стану земельних угідь, а також зростання продовольчої ефективності землекористування [1; 4].

Висновки. У сільському господарстві врахування екологічних показників землекористування в широкому розумінні означає забезпечення продовольчої безпеки за одночасного оздоровлення навколишнього середовища. Основна мета такого врахування має передбачати виконання комплексу заходів:

- попередження та відповідальність за погіршення якості сільськогосподарських земель;
- мінімізація негативного впливу на навколишнє природне середовище в цілому (екосистеми, водні басейни тощо);
- збереження ландшафтного і біологічного різноманіття;
- гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людини;

- обмежене техногенне навантаження;
- рівновага між екологічними та економічними інтересами.

Бібліографічний список

1. Екологічні, соціальні й економічні аспекти розвитку АПК на засадах раціонального ресурсо-використання : кол. монографія / за ред. П. В. Писаренка, Т. О. Чайки, О. О. Ласло. Полтава: Сімон, 2015. 224 с.
2. Ініціатива Міністерства аграрної політики та продовольства України. Базові матеріали. Земельна реформа. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>, <http://minagro.gov.ua/node/16017>.
3. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року : наказ Мінагрополітики України від 20.08.2003 р. № 280. URL: <http://www.rada.kiev.ua>.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року» від 17 червня 2009 року № 743-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-2009-p>.
5. Смолярчук М. В. Економіко-екологічна ефективність використання земель сільськогосподарського призначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4. С. 193-199.
6. Трохлюк Т. М. Еколого-економічні засади оцінювання трансформації сільськогосподарських земель: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Рівне, 2016. 23 с.
7. Ходаківська О. В. Теоретичні засади екологізації земель сільськогосподарського призначення. *Землеустрій і кадастр*. 2010. № 3. С. 56-61.

Смолярчук М.

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ З ВРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ

У статті проаналізовано стан використання земельних ресурсів Львівської області. Розглянуто теоретичні та практичні засади землекористування з урахуванням екологічних параметрів та його регіональні особливості в умовах трансформації земельних відносин.

Нині виникла необхідність поглибленого вивчення проблеми екологічних і економічних аспектів ефективності використання, відтворення й охорони земельних ресурсів. Це пов'язано з тим, що земельні ресурси – один із найважливіших компонентів природного середовища, які використовуються для виробництва матеріальних благ.

Висвітлено сучасні проблеми формування системи раціонального використання, відтворення та охорони земельних ресурсів. Адже на сьогодні у Львівській області, як і в державі в цілому, земельне питання є одним з основних у досягненні сталого розвитку аграрної сфери. Земельні ресурси, маючи надзвичайно важливе значення для суспільства, повинні особливим чином охоронятись, при цьому охорона має базуватися насамперед на концепції природоохоронного та ресурсоощадного використання природно-ресурсного потенціалу земельного фонду. У дослідженні розглянуто теоретичні та практичні засади землекористування з врахуванням екологічних параметрів та його регіональні особливості в умовах трансформації земельних відносин.

Важливим завданням землекористування при дотриманні екологічних параметрів є збереження навколишнього середовища в стані, що не перевищує гранично допустимих рівнів екологічних порушень. Його досягнення передбачає розширене відтворення родючості ґрунту; захист земель від ерозії; підтримання бездефіцитного балансу гумусу, поживних речовин, усіх параметрів ґрунту, які забезпечують підвищення

його родючості; забезпечення оптимального рівня розораності земель; застосування екологічно безпечних технологій вирощування сільськогосподарських культур тощо.

Ключові слова: екологічні параметри землекористування, екологізація землекористування, земельні ресурси, раціональне використання земель, оптимізація землекористування, деградація.

Smolyarchuk M.

THE PECULIARITIES OF LAND USE WITH CONSIDERATION OF ENVIRONMENTAL PARAMETERS

The article analyzes the state of land resources use in the Lviv region. The theoretical and practical principles of land use taking into account ecological parameters and its regional features in the conditions of transformation of land relations are considered.

At present, there was a need for an in-depth study of the environmental and economic aspects of the effectiveness of the use, reproduction and protection of land resources. This is due to the fact that land resources are one of the most important components of the natural environment used for the production of material goods.

The modern problems of forming a system of rational use, reproduction and protection of land resources are highlighted. Today, in the Lviv region, as in the whole country, the land issue is one of the main issues in achieving sustainable development of the agrarian sphere. Land resources, which are extremely important for a society, should be protected in a special way, while the protection should be based, first of all, on the concept of conservation and resource-saving use of the natural resource potential of the land fund. The research considers the theoretical and practical principles of land use taking into account environmental parameters and its regional features in the conditions of the transformation of land relations.

An important task of land use with respect to environmental parameters is to preserve the environment in a state that does not exceed the maximum permissible levels of environmental degradation. Its achievement implies an expanded reproduction of soil fertility, protection of lands from erosion, maintenance of a deficit-free balance of humus, nutrients, all soil parameters that increase its fertility, provide optimum level of land cultivation; the use of environmentally sound technologies for growing crops, etc.

Key words: environmental parameters of land-tenure, ecologization of land-tenure, landed resources, rational use of earths, optimization of land-tenure, degradation.

Стаття надійшла 16.03.2018.